

Vinko Škafar

Prispevek Franca Grivca pri ovrednotenju sv. Cirila in Metoda

*Ob petdesetletnici Grivčeve smrti (1878 – 1963) in 1150-letnici
prihoda sv. Cirila in Metoda na Moravsko*

Povzetek: Ob 1150-letnici prihoda sv. Cirila in Metoda na Moravsko (863-2013) in 50-letnici smrti Franca Grivca (1878-1963) avtor predstavi Grivčev prispevek pri ovrednotenju sv. Cirila in Metoda pod tremi vidiki: 1. Žitje sv. Cirila in Metoda, 2. Življenjepisi o sv. Cirilu in Metodu in 3. Pradedne časti v teologiji sv. Cirila in Metoda. Grivec se je štirikrat poglobil v prevajanje in komentiranje *Žitja Konstantina in Žitja Metodija*: v slovenščini v letih 1936 in 1951, v latinščini pa 1941 in 1960. Njegovo raziskovanje je temeljilo na primerjavi cerkvenoslovanskih virov, ki jih osvetljujejo tudi latinski in skromnejši grški dokumenti. Grivec se Žitij loteva kot literat, slavist, filolog, zgodovinar ter teolog, ki je poglobil posebno zanimiva vprašanja Žitij. S sistematičnim poglobljanjem o vrsti vprašanj Grivec pokaže na vodilno idejo Cirilo-Metodove teologije, duhovnosti in apostolata. Sad Grivčevega raziskovanja je tudi berilo za bogoslužno branje (brevir) na praznik sv. Cirila in Metoda in navajanje zadnje izdaje njegovih Žitij v okrožnici papeža Janeza Pavla II. *Apostola Slovanov*. S tem, ko je Grivčevo raziskovanje Žitij navzoče v bogoslužnem branju in papeški okrožnici, ostaja njegovo delo navzoče na svetovni ravni. Uspeh njegovega raziskovanja pa je tudi v tem, da mu je v zadnjem obdobju življenja uspelo napraviti posrečeno sintezo o življenju slovanskih blagovestnikov, ki jo predstavlja njegovo delo v nemščini: *Konstantin und Method, Lehrer der Slaven* (1960) in v slovenščini *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod* (1963). Ob koncu svoje raziskovalne poti Grivec s Cirilovo sintagmo o pradednih časteh in iskanju bogastva pokaže na izvorni temelj čiste in plemenite človečnosti, človeškega dostojanstva in človekovih pravic, razglašeni šele leta 1948. Grivec je bil zelo navdušen, da je odkril in nakazal pomembnost pradednih časti v teologiji sv. Cirila, in je izjavil: »V duhu njegove vodilne ideje ga je dejansko prevzela globoka zavest o edinosti vseh ljudi v krščanstvu in v človeštvu, enakopravnosti vseh ljudi in ljudstev znotraj družine narodov in še posebej v krščanstvu in pred Bogom.

Ključne besede: Franc Grivec, Žitja Konstantina, Žitja Metodija, pradedne časti, teologija Cirila in Metoda

Summary: *Franc Grivec's contribution in evaluating St. Cyril and Methodius*

At the fiftieth anniversary of the death of Grivec (1878 – 1963) and the 1150th anniversary of the arrival of St. Cyril and Methodius to Moravia

At the 1150th anniversary of St. Cyril and Methodius to Moravia (863-2013) and the 50th anniversary of Franc Grivec's death (1878-1963) the author presents Grivec's contribution to the evaluation of St. Cyril and Methodius under three aspects: 1. Life of St. Cyril and Methodius, 2. biographies on St. Cyril and Methodius and 3. Ancestral honours in theology of St. Cyril and Methodius. Grivec burrowed himself four times in the translation and commenting of Žitja Konstantina in Žitja Metodija: in Slovenian in the years 1936 and 1951, and in Latin in 1941 and 1960. His research was based on the comparison of the Church Slavic sources, which are also illuminated by Latin and more modest Greek documents. Grivec tackles lives as a writer, professor of Slavic studies, philologist, historian and theologian who has deepened particularly interesting questions of lives. With systematic deepening on the type of questions Grivec indicates the leading idea of the Cyril and Methodius theology, spirituality and apostolate. The result of Grivec's research is also the reader for liturgical reading (breviary) on the feast of St. Cyril and Methodius and quotation of the last issue of his lives in the circular letter of the Pope John Paul II. Of the Apostle of Slavs. By making Grivec's research of lives present in the liturgical reading and the papal circular letter, his work remains present at the global level. The success of his research also lies in the fact that in his last stages of life he managed to make a felicitous synthesis of the life of Slavic preachers of the gospel, which is represented by his work in German: Konstantin und Method, Lehrer der Slaven (1960) and in Slovenian Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod (1963). At the end of his research path Grivec using Cyril's syntagma on the ancestral honours and searching for wealth points towards the original foundation of pure and noble humanity, human dignity and human rights proclaimed only in 1948. Grivec was very excited to discover and indicate the importance of ancestral honours in the theology of St. Cyril and said: »In the spirit of his leading idea he was actually overcome by deep awareness of the unity of all people in Christianity and humanity, equality of all human beings and peoples within the family of nations and especially in Christianity and before God

Key words: *Franc Grivec, Lives of Constantine, Lives of Methodius, ancestral honours, theology of Cyril and Methodius*

Uvod

Franc Ksaver Grivec se je rodil 19. 10. 1878 v kmečki družini v Velikem Lipovcu v župniji Ajdovec na Dolenjskem, škofija Ljubljana. Že v gimnaziji, ki je bila takrat še popolnoma nemška, je kazal zanimanje za slovanske jezike in slovansko književnost. Kot bogoslovec ljubljanskega semenišča je že leta 1899 pisal v *Katoliškem obzorniku* o velikem ruskem filozofu, delavcu za cerkveno edinost, Vladimirju Solovljevu. Po mašniškem posvečenju 12. 7. 1901 je nadaljeval študij v Innsbrucku, kjer je navezal stike s češkimi, slovaškimi in drugimi slovanskimi bogoslovci. Po opravljenem doktoratu je le eno leto deloval v praktičnem dušnem pastirstvu kot kaplan v Dobu pri Domžalah. Leta 1906 je bil nastavljen za študijskega prefekta v ljubljanskem semenišču, že naslednje leto pa je začel predavati na tedanjem bogoslovnem učilišču v Ljubljani. Po prvi svetovni vojni je eno leto predaval vzhodno teologijo na Katoliški teološki fakulteti v Zagrebu, nato pa se je leta 1920 vrnil na novoustanovljeno ljubljansko Teološko fakulteto, kjer je poučeval osnovno in vzhodno bogoslovje vsa leta, dokler mu je zdravje v zadnjem letu to še dopuščalo. Umrl je 26. 6. 1963 v Ljubljani.

Grivčevo bibliografijo so priobčili Marija Pantelić (1963), France Dolinar (1964), František Jemelka (1948), in Lojze Kovačič (2003), ki jo je razdelil: 1. Ekleziološki spisi, 2. Ekumenski spisi, 3. Spisi o življenju, delovanju in nauku sv. Cirila in Metoda, 4. Drugi spisi in 5. Rokopisi. Tu naj samo omenim, da so tudi Spisi o življenju, delovanju in nauku sv. Cirila in Metoda zelo številni in jih tu ni mogoče v celoti predstaviti.

V tem sestavku nas zanima predvsem Grivčev prispevek pri ovrednotenju sv. Cirila in Metoda, kar bom poskušal predstavil pod tremi vidiki: 1. Žitje sv. Cirila in Metoda, 2. Življenjepisi o sv. Cirilu in Metodu in 3. Pradedne časti v teologiji sv. Cirila in Metoda. Na Grivčevem simpoziju v Rimu leta 2002 so tudi te tri teme bile kvalitetno izpostavljene, kar mi je bilo v veliko pomoč. Toda letos, ko se stikata dve pomembni letnici: petdesetletnica smrti Franca Grivca in 1150-letnica prihoda sv. Cirila in Metoda na Moravsko, je več kot primerno, da ponovno opozorimo na Grivčev prispevek k ovrednotenju sv. Cirila in Metoda.

1 Žitje Konstantina in Žitje Metodija

Franc Grivec se je kot podiplomski študent v Innsbrucku (1902–1905) srečal s študenti iz Vzhodne Evrope in se s pomočjo njih iz dotlej leposlovne usmerjenosti do slovenskega in drugih slovanskih jezikov odprl za teološko in zgodovinsko razsežnost. Navdušenje za češko literaturo ga je zblížalo s češkimi in moravskimi kolegi, ki so ga povabili, naj sodeluje pri razvijanju ciril-metodijske ideje, ki so jo do tedaj pojmovali skoraj zgolj kot temelj staroslovanskega bogoslužja. Že pred tem, ko se jim je prvič pridružil na zborovanju v Velehradu (1907), je spoznal, da more biti ta ideja veliko razsežnejša in kohezivnejša, saj je poznal ruskega zgodovinarja Aleksandra Vasiljeviča Gorskega (1812–1875), ki je svoji šoli dal visoko znanstveno zgodovinsko in slavistično usmeritev. Že ta je videl v sv. Cirilu in Metodu apostola vesoljne cerkvene edinosti, zastopnika ene vesoljne Cerkve iz dobe pred razkolom. Grivec je to razmišljanje objavil v časopisu moravskih bogoslovcev *Museum*, 1903/4 (Snoj 2003, 153). Med drugim je zapisal: »Slovani naj kot most vežejo Vzhod in Zahod, izpolnjujoč takó posebno nalogo v organizmu Cerkve; slovanski katoličani naj tedaj posredujejo med katoliško in ločnimi vzhodnimi Cerkvami, posebno slovanskimi pravoslavnimi; posebna naloga slovanske teologije je preučevanje ločenega Vzhoda.« (Dolinar 1990, 511) Prvo znanstveno razpravo o sv. Cirilu in Metodu je Grivec objavil v *Bogoslovnem vestniku* že prvo leto izhajanja (1921). Ciril-metodijska ideja pa je pri njem prihajala vedno znova na dan.

1.1 Rokopisni viri in Grivčevi prevodi Žitij

Grivčevo raziskovanje Žitij temelji na primerjavi cerkvenoslovanskih virov, ki jih osvetljujejo tudi skromnejši grški in bogatejši latinski dokumenti. Med najstarejšimi rokopisi Žitje Konstantina (ŽK) in Žitje Metodija (ŽM) Grivec navaja štiri:

Panonska legenda, ki jo je A. V. Gorski, ruski profesor cerkvene zgodovine in rektor moskovske Duhovne akademije, našel v moskovski Duhovni akademiji in leta 1843 uporabil v razpravi o sv. Cirilu in Metodu. To žitje je iz srede 15. stoletja in po mnenju Gorskega naj bi nastalo kmalu po smrti svetih bratov, še pred izgonom njunih učencev z Moravske. ŽK je prvi publiciral O. Bodjanski (1863), pozneje pa P. Lavrov (1930) in drugi.

Rokopis *Žitje Konstantina Vladislava Gramatika iz leta 1469* je napisan v samostanu Sv. Bogorodice v Žegligovu pri Kumanovu v Makedoniji. Hrani ga knjižnica Hrvatske (prej Jugoslovanske) akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu, prvi ga je objavil P. Lavrov (1930).

Rokopis *Žitja Konstantina Vladislava Gramatika iz leta 1479* je hranil Rilski samostan v Bolgariji, zdaj pa je v sinodalnem cerkvenem muzeju v Sofiji. O njem je prvi pisal O. Bodjanski (1863).

Lvovski rokopis Žitja Konstantina je iz konca 15. stoletja. Nastal je v samostanu sv. Onufrija v Lvovu. Ta rokopis srbske redakcije je publiciral F. Miklošič leta 1870. Drugi rokopisi pa so bili večkrat objavljeni (Benedik 1985, 124-126).

Večina rokopisov je torej iz 16. in 17. stoletja; med njimi je pomemben še rokopis *Žitje Konstantina* iz Hilandarskega samostana na Atosu iz leta 1623, ki ga je za izdajo pripravil F. Tomšič leta 1960.

Med rokopisi *Žitje Metodija* je poleg omenjenega najstarejši in tudi najbolj ohranjeni rokopis iz zbirke kodeksov uspenske stolnice (Uspenski sabor) v Moskvi s konca 12. ali začetka 13. stoletja.

Tu želimo predstaviti slovenski in latinski prevod *Žitij*, ki je Grivčevo izpopolnjeno delo, podkrepljeno še zlasti z znanstvenimi opombami, ki so sad njegovega vseživljenjskega raziskovanja.

1.2 Grivčev slovenski prevod *Žitij*

Po letu 1934 se je Grivec vrnil k sistematičnemu preučevanju ciril-metodijske ideje, teologije in duhovnosti. Potem ko je doma in na tujem objavil pomembne razprave o nekaterih najbolj zanimivih bibličnih, filoloških, filozofskih, katehetskih, patrističnih, teoloških in zgodovinskih vprašanih *Žitja Konstantina* in *Žitja Metodija*, je ta dognanja uporabil za prvi slovenski prevod *Žitij* leta 1936, ki ga je s poljudnim komentarjem pripravil za Mohorjevo družbo: *Žitja Konstantina in Metodija*, zbirka Cvetje iz domačih in tujih logov 8, Celje 1936. Leta 1951 je kot učbenik na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani izšla druga izdaja slovenskega prevoda *Žitij: Žitja Konstantina in Metodija, Viri – Žitje Konstantina – Žitje Metodija – Pobvala sv. Cirilu in Metodiju, Frizjinski spomeniki*, Ljubljana 1951. V tej izdaji je Grivec objavil tudi povzetke nekaterih najpomembnejših starocerkvenoslovanskih, latinskih in grških virov o spominu in življenju Cirila in Metoda, izpustil pa poljudni življenjepis sv. Cirila in Me-

toda. Zato pa je razširjeno poglavje o virih. Prevod Žitij je na mnogih mestih popravljen, opombe k prevodu so popolnoma predelane. Dodan je prevod starocerkvenoslovanske *Pobvale sv. Cirilu in Metodiju* ter *Drugega brižinskega spomenika*. Tretjo, posmrtno izdajo Grivčevega prevoda *Žitja Konstantina* in *Žitja Metodija* skupaj z drugimi viri imamo na voljo v *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 7 (Ljubljana 1985). Gre za prevod rokopisa *Žitje Konstantina* iz moskovske Duhovne akademije kot ga je objavil O. Bodjanski (1863), v novejšem času pa P. Lavrov (1930). *Žitje Metodija* pa je prevod Uspenskega rokopisa, kot ga je objavil O. Bodjanski (1865), za njim pa F. Miklošič (1870) in drugi (Snoj 2003, 156-157).

O prevajanju Grivec sam pravi: »Prevedel sem kolikor mogoče doslovno in skušal še v prevodu ohraniti nekoliko sledov starodavnosti. Zato sem ohranil nekatere staroslovenske izraze (podvig, višnji=najvišji, vzdajati i. dr.), oblike in podobe. Ohranil sem še nekoliko deležnikov, a komur se še to zdi preveč, se more potolažiti z dejstvom, da sem veliko večino staroslovenskih deležnikov razvezal. Zaradi častitljive starodavnosti sem ohranil staroslovensko obliko Metodij (staroslovensko prav za prav Methodij = Mefodij), da si ni več upanja, da bi mogla izpodriniti že udomačeno obliko Metod; a domovinske pravice ni še zgubila in se sme v slovesnejšem izražanju še rabiti. Isto velja za ime Gregorij.« (1936, 121)

1.3 Grivčev latinski prevod Žitij

Njegov latinski prevod Žitij je prvič izšel leta 1941 v *Acta Academiae Velehradensis* (AAV) v Olomoucu. Grivec ga je opremil z uvodnim pregledom starocerkvenoslovanskih, latinskih in grških virov, znanstvenimi opombami in z dodatkom trinajstih razprav o filoloških, idejnih in zgodovinskih teoloških vprašanjih. Tudi izpopolnjena izdaja Žitij v latinščini je bila pripravljena za objavo na Češkem, zaradi političnih sprememb pa je mogla iziti pozneje in z drugimi viri v zbirki *Radovi staroslavenskog instituta* v Zagrebu. Prvi, drugi in četrti del so Grivčevi: predstavitev in ocena večjih in manjših slovanskih, grških in latinskih virov (I); publiciranje latinskih virov in grškega *Žitja Klimenta Obridskega* (v latinščini) (II); latinski prevod *Žitja Konstantina* in *Žitja Metodija* (IV). Prispevek ljubljanskega slavista Tomšiča pa sta cerkvenoslovanski besedili Žitij v tretjem delu: latinska predstavitev *Žitja Konstantina* in publiciranje hilendarskega rokopisa iz leta 1623, ki je v celoti prvič objavljen, in latinska predstavitev *Žitja Metodija* ter publiciranje U(spenskega) rokopisa, ki ga je objavil

že P. A. Lavrov (1930). Grivec pravi, da je ta izdaja sad dvajsetletnega znanstvenega prizadevanja (Grivec-Tomšič 1960, 253). Njegov latinski prevod *Žitja Konstantina in Žitja Metodija* »se naslanja na najboljše variante raznih rokopisov, kakor je razvidno iz opomb. Doslej so mnogi zgodovinarji imeli za merodajni latinski prevod v AAV iz leta 1941 in so se nanj sklicevali, a novi prevod je temeljito pregledan in na mnogih mestih popravljen« (Snoj 2003, 158).

1.4 Grivčeva dognanja ob raziskovanju Žitij

Grivec je vse do smrti tematsko poglobljajal svoja spoznanja Žitij Konstantina in Metodija (Snoj 2003, 158-159). Štirikrat je poglobil prevajanje in komentiranje *Žitja Konstantina in Žitja Metodija*: slovensko v letih 1936 in 1951, latinsko pa v letih 1941 in 1960. Zato je mogel z gotovostjo in primerjalno z drugimi raziskovalci skleniti, da sta obe žitji bili napisani že na Moravskem. Vsi odličnejši slavisti in zgodovinarji priznavajo veliko verodostojnost *Žitju Konstantina in Žitju Metodija*. Grivec sam pa pravi: »Seveda sta obe žitji nabožna (hagiografska) spisa, ki imata namen slaviti sveta brata kot vzor kreposti in apostolske gorečnosti, Konstantina filozofa pa tudi kot vzor učenosti. A v njih ni nobenih zavestno napačnih ali celo lažnivih podatkov; možne pa so manjše netočnosti in površnosti. Novejši zgodovinarji in slavisti zlasti poudarjajo verodostojnost in trezni zgodovinski značaj *Žitja Metodija*. Njegovi važnejši podatki so potrjeni po nedvomno verodostojnih zgodovinskih spomenikih; posebno presenetljivo je po papeških pismih potrjeno trezno in zmerno pripovedovanje *Žitje Metodija*, kako so Metodija preganjali in mučili nemški škofje.« (Grivec 1951, 21)

Grivec se Žitij loteva kot literat – slavist in filolog, kot teolog, ki je poglobil posebno zanimiva vprašanja iz njihove vsebine, in kot zgodovinar. Uspeh njegovega raziskovanja je v tem, da mu je v tretjem obdobju življenja uspelo napraviti posrečeno sintezo. S sistematičnim poglobljanjem in razpravami o vrsti vprašanj je Grivec pokazal na vodilno idejo Ciril-Methodove teologije, duhovnosti in apostolata ter na teološko poglobljenost in zgodovinsko verodostojnost Žitij (Snoj 2003, 161).

Franco Grivec je pri raziskovanju in poglobljanju Žitij sv. Cirila in Metoda oziroma Konstantina in Metodija dal nenadomestljiv prispevek. Sadovi Grivčevega raziskovanja so berila v *Bogoslužnem branju* (brevir) na praznik sv. Cirila in Metoda. Mimo njegovega prispevka ni šel niti papež

Janez Pavel II. v svoji okrožnici *Apostola Slovanov*, ki Grivca omenja v opombi št. 6 (1985, 25)¹. Grivec ostaja glede Žitij nepogrešljiv avtor pri nadaljnem raziskovanju. Postal je znan po vsem katoliškem, pravoslavnem in slovanskem svetu.

2 Življenjepisi o sv. Cirilu in Metodu

Poznavanje Žitij sv. Cirila in Metoda je Grivcu pomagalo, da je lahko napisal kvaliteten življenjepis slovanskih blagovestnikov. Podobno kot raziskovanje Žitij je v njem zorelo tudi pisanje življenjepisa sv. Cirila in Metoda, ki ju je vzljubil takoj v začetku svojega podiplomskega študija v Innsbrucku. Že leta 1903 je pisal o ciril-metodijski ideji in druge krajše članke, predvsem o pospeševanju Bratovščine sv. Cirila in Metoda. Leta 1910 je slovenskim bralcem predstavil sv. Cirila in Metoda kot apostola cerkvene edinosti. Leta 1911 je v mariborskem *Voditelju v bogoslovnih vedah* objavil dva članka: *Sv. Ciril in Metod* in *Sv. Ciril in Metod patrona unije*. Vmes je objavljial kratke poljudnoznanstvene članke o sv. Cirilu in Metodu. Ko je bil v študijskem letu 1919/20 profesor v Zagrebu, je imel priložnost, da se je v tamkajšnjih knjižnicah natančneje seznanil z dotedanjim znanstvenim raziskovanjem življenja in dela sv. slovanskih blagovestnikov. Tam je tudi napisal razpravo *Pravovernost sv. Cirila in Metoda*, ki jo je izdal že prvo leto izhajanja *Bogoslovnega vestnika* (1921) in tako nakazal svojo ter naravnano ljubljske teološke fakultete. »Dokazal sem, da sta bila sveta brata predstavnik krščanskega vzhoda iz dobe pred cerkvenim razkolom, torej pravoverna v vzhodnem in zahodnem smislu, posredovalca med vzhodnim in zahodnim krščanstvom, apostola vesoljne krščanske edinosti. Ugotovil sem, da je v obširnem uvodu staroslovanskega Metodijevega življenjepisa obseženo osnovno poglavje Ciril-Methodijevega katehetskega pouka in da v staroslovenskih življenjepisih (Žitje Konstantina, Žitje Metodija) proseva izvirno bogoslovno mišljenje svetih bratov. To razpravo so srbski in češki zgodovinarji in slavisti nepričakovano prijazno sprejeli in me kolegialno vabili k

¹ Tukaj prevajalec ali prireditelj opomb omenja sicer prvo izdaja: Žitje Konstantina VIII, 16-18: Fr. Grivec, *Žitje Konstantina in Metodija*, Celje 1936, str. 63. Italijansko besedilo pa omenja na istem mestu in v isti opombi zagrebško izdajo latinskega besedila: Cfr. *Vita Constantini VIII, 16-18: Constantinus et Methodius Thessalonicenses*, Fontes, recensuerunt et illustraverunt Fr. Grivec et Fr. Tomšič, Radovi Staroslavenskog instituta, knjiga 4, Zagreb 1960, p. 184.

sodelovanju v znanstvenih časopisih in ustanovah«. (Grivec 1963, 6) Ta študija je postala prelomnica v Grivčevem znanstvenem delovanju, saj je v naslednjih letih nadaljeval poglobljeno raziskovanje in objavljanje tehničnih razprav o življenju, delovanju in nauku sv. Cirila in Metoda (Kovačič 2003, 32). Čeprav je še objavljal poljudnoznanstvene članke, se je od takrat preusmeril v poglobljeno preučevanje virov, iz katerih je izhajala ciril-metodijska ideja. Leta 1927 je izdal poljudnoznanstveni življenjepis *Slovanska apostola sv. Ciril in Metod*, ki je izšel tudi v nemškem, češkem, slovaškem in poljskem prevodu,² kar pomeni, da je takrat že bil cenjen v slovanskem svetu. S strokovnjaki, ki so se ukvarjali s staroslovanščino ter s sv. Cirilom in Metodom, se je – razen na Velehradskih kongresih – tudi veliko dopisoval. »Češki strokovnjaki me vztrajno prijateljsko podpirajo z dopisi o znanstvenih vprašanjih, s pošiljanjem strokovnih časopisov, knjig in razprav ter s pripombami k mojim knjigam in razpravam. Dva češka slavista sta mi poslala natančne strokovne pripombe in dopolnila za novo izdajo nemške knjige o Konstantinu in Metodu« (Grivec 1963, 7). Ko je Grivec preučeval vire o slovanskih apostolih Cirilu in Metodu, je spoznal, da je treba revidirati zgodovinsko podobo kneza Koclja. Nova spoznanja je razložil v knjigi *Slovenski knez Kocelj* (1938).

Grivec je po 2. svetovni vojni veliko pisal in objavljal najprej poljudnoznanstvene članke o sv. Cirilu in Metodu v verskem časopisu *Oznanilo* in pozneje v znanstvenih revijah. Ko je leta 1951 spet začel izhajati *Zbornik teološke fakultete* za interno uporabo profesorjev in študentov, je Grivec v njem objavljal razprave predvsem s ciril-metodijsko problematiko. Opozarjal je na razširjenost slovenskega ljudskega češčenja sv. Cirila in Metoda in na novejšo izdaje staroslovenskega slovstva, sodeloval je pri znanstveni diskusiji glede tega, kje je bil v Nemčiji zaprt sv. Metod. Leta 1952 se je lahko popolnoma uveljavil kot raziskovalec ciril-metodijske problematike, ko je začel objavljati razprave v znanstveni reviji zagrebškega staroslovenskega inštituta *Slovo*. Postal je najbolj viden in stalen avtor. Tudi v Sloveniji sta mu Rajko Nahtigal in Fran Ramovš omogočila

² F. Grivec, *Slovanska apostola sv. Ciril in Metod*, Ljubljana 1927. Isti, *Slovanšti apoštole sv. Cyril a Metodej* (prevedel F. Jemelka), Olomouc 1927; isti, *Die heiligen Slavenapostel Cyrillus und Methodius* (nemški prevod), v: Acta Academiae Velehradensis XII., Olmütz – Mainz 1928; isti, *Sv. Cyril a Metod* (slovaški prevod), Bratislava 1930; isti, *Sś. Cyryl i Metody apostołowie slowian* (prevedel Jan Korzonkiewicz), Kraków 1930.

objavljanje znanstvenih razprav v *Razpravah* Slovenske akademije znanosti in umetnosti; objavljaj je v *Zgodovinskem časopisu*. Od leta 1950 pa je objavlja tudi v rimski reviji *Orientalia christiana periodica* in v reviji *Slavia*.

Na pobudo Münchenskih slavistov E. Koschmiererja in A. Schmausa ter ponudbe slovite Harrassowitz je Grivec strnil rezultate večdesetletnih raziskovanj o Cirilu in Metodu v nemški knjigi *Konstantin und Method Lebrer der Slaven* (Wiesbaden 1960). Nemška slavistična in zgodovinska kritika je knjigo odlično ocenila. »Ocenjevalci so ugotovili, da je najmočnejša stran knjige duhovnost in teologija sv. Cirila in Metoda, najšibkejša stran je osvetlitev cerkveno pravnih razmer njunega apostolata.« (Kovačič 2003, 36)

Pred Grivčevo smrtjo je izšel življenjepis o sv. Cirilu in Metodu v slovenščini. O tem Grivec piše: »Mohorjeva družba me je naprosila, da naj zanjo priredim slovensko izdajo nemške knjige o slovanskih blagovestnikih, ali pa dopolnim knjigo *Slovanska apostola* (1927). Odločil sem se, da napišem novo knjigo, ki naj bi obsegala predelano važnejšo vsebino mojih dosedanjih knjig in razprav o tem predmetu, z novejšimi dopolnili in dodatki. Knjiga naj bi bila kolikor mogoče poljudna in primerna za slovensko občinstvo. Težja strokovna vprašanja so natančneje pojasnjena v navedeni nemški knjigi (Wiesbaden 1960) in v latinski knjigi *Constantinus et Methodius Thessalonicenses* (Zagreb 1960).« (1963, 8) Grivec je pred smrtjo še doživel, da je lahko videl natisnjene prve izvode knjige *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod* (Celje 1963).³ Leta 1963 je za šmarnično pobožnost priredil nagovore *Sv. Ciril in Metod in Marija*, ki pa niso izšli v tisku.

Grivec je zaradi zavzete delavnosti in dolgosti življenja prispeval izjemen delež k poglobitvi in osvetlitvi življenja in delovanja slovanskih blagovestnikov sv. Cirila in Metoda.

3 Grivec o pradednih časteh

Zdi se, da je Grivca zelo pritegnilo učenje sv. Cirila in Metoda o pradednih časteh. Cirilovo iskanje o pradednih časteh je izvirni opis tiste

³ To knjigo je v italijanščino prevedel kletinec Franc Husu: *Santi Cirillo e Metodio apostoli degli Slavi e compatrioti d'Europa*, Urbaniana, Roma 1984, 2000.

prapodobe, izvirne časti in neslutene sorodnosti z Bogom, ki je vse od stvarjenja človeka po Božji podobi in podobnosti zapisana v človekovo notranjost. Prav zaradi izredne sporočilnosti je ta pojem pritegnil pozornost Franca Grivca, tako da je raziskovanju in predstavitvi tega vprašanja posvetil veliko svojega znanstvenega dela, na to pa je opozoril in navdušil tudi druge. Skupaj z drugimi raziskovalci je v pradednih časteh prepoznal jedro nauka in hkrati razloge za misijonarsko delovanje slovanskih apostolov Cirila in Metoda med slovanskimi narodi. Grivec je odkril v Cirilovem nauku o pradednih časteh pomembno sporočilo za današnji čas in neobhodno izhodišče za teološko antropologijo, čeprav se v samo vsebino ni veliko poglobljajal.

Ciril Sorč je v svoji razpravi *Franc Grivec o pradednih časteh* (2003, 165-184) razdelil svoje razmišljanje na več točk: Grivec o pradednih časteh, pradedne časti znotraj Cirilove teologije, Cirilova filozofija in pradedne časti, pradedne časti kot temelj Cirilove osebne duhovnosti, pradedne časti kot izhodišče Cirilovega in Metodovega misijonskega delovanja, pradedne časti in Gregor Nacianški in sporočilo pradednih časti za današnji čas.

3.1 Grivec o pradednih časteh

V pradednih časteh je Grivec videl vrh in povzetek Cirilove teologije, delovanja in duhovnosti, pravzaprav ključ za razumevanje le-teh. Zato je posvetil tej temi veliko pozornosti, nanjo opozoril tudi druge in skupaj z drugimi teologi in slavisti raziskoval izvor, pomen in razsežnosti tega nauka v Cirilovem življenju, učenju ter v širšem kontekstu. Šele v zadnjih desetletjih, pravi Grivec, se je posrečilo razvozlati in pojasniti to izvirno Cirilovo pojmovanje in izražanje (1963, 22).

Grivec je izhajal iz Konstantinovih Žitij. Ciril (takrat še Konstantin) je odgovoril hazarskemu kanu, ko ga je ta vprašal o njegovem dostojanstvu: »Deda sem imel zelo velikega in slavnega, ki je stal blizu cesarja, a je dano mu čast prostovoljno zavrgel in bil izgnan in, prišedši v tujo deželo, obubožal in tam me je rodil. Jaz pa sem iskal prejšnjo pradedovo čast in nisem druge dosegel; kajti Adamov vnuk sem.« (ŽK 9) Tako je razumljiv tudi Cirilov odgovor cesarskemu kanclerju Teoktistu, ki mu je ponujal bogato nevesto in svetne časti: »Meni ni nič nad učenje, s katerim hočem znanje zbrati ter pradedske časti in bogastva iskati.« (ŽK 4) Ciril nam tako poda ključ za razumevanje njegove življenjske usmerjenosti in njegovih odločitev.

Ciril Sorč ob 4. poglavju *Žitja Konstantina* dokazuje Grivčev »razvoj in njegovo napredovanje« glede popolnejšega pojmovanja dednih časti pri sv. Cirilu med leti 1936 in 1951 in ugotovi, da Grivec zelo pregledno, čeprav ne poglobljeno, predstavi posamezne sestavine iskanja pradednih časti in bogastva, nam tako da hermenevtiko ter pripravi pot za nadaljnje poglobljanje v to temo. Pomembno je vedeti, kaj pomeni »iskanje«, kaj »pradedne«, kaj »časti« in kaj »bogastvo«.

Iskanje pomeni predvsem hrepenenje in prizadevanje. Pri tem sta potrebni tista znanost in filozofija, ki sta rezultat Božje Modrosti, modrosti, ki nam jo more podariti samo Bog in je v primeru z njo vse drugo brez vrednosti. Ta modrost nam odkrije prave vrednote in resnični cilj.

Pradedne so časti, ki jih je imel Adam pred izvirnim grehom, prvotno stanje Božjega sinovstva in čiste bogopodobnosti. To je bila »prvotna čast našega pradedna Adama, ožarjena z nadnaravnimi odlikami«. (Grivec 1963, 23) Te časti, katere je prvi Adam zapravljal sebi in svojim potomcem, je drugi Adam – Jezus Kristus ponovno pridobil za vse človeštvo. Kristus je po odrešenju pradedne časti obnovil, a še je ostalo slabo nagnjenje; zato si je treba prizadevati, da se po odrešenju in krstu pridobljena pradedna čast ne omadežuje in ne zapravi.

Časti so skupni imenovalci za tisto bogopodobnost, ki še ni ranjena in okrnjena z izvirnim grehom, in za tisto dostojanstvo, ki nam je bilo vrnjeno z odrešenjem in ni zatemnjeno z osebnimi grehi. Torej dostojanstvo stvarjenjske in odrešenjske Božje milosti. To plemstvo presega vse plemstvo tega sveta. Ciril je bil odličnega rodu in član visoko kulturnega grškega naroda, toda kot globoko veren kristjan je spoznal, da ta dvojna čast ni nič v primeri s tistim plemstvom, ki ga je praded Adam imel v raju pred izvirnim grehom in ki ga je Kristus obnovil. Tega plemstva postane pri krstu deležen vsak kristjan, naj bo še tako siromašnega rodu in še tako prezirane narodnosti. Cirilove pradedne časti se po bistveni vsebini stvarno ujemajo s človečanskimi pravicami, ki so jih l. 1948 razglasili Združeni narodi (Grivec 1963, 24-25).

Pojmu bogastvo in vsebini le-tega je posvečeno manj pozornosti, čeprav je ta izraz pomemben za razumevanje Cirilove duhovne podobe (Sorč 2003, 170).

3.2 Pradedne časti znotraj Cirilove teologije

Za Cirila je človek bitje, ki je obdarjeno z velikim dostojanstvom. To dostojanstvo mu je podarjeno že od vsega začetka s stvarjenjem, saj ga je Bog ustvaril po svoji podobi in sličnosti. Ta bogopodobnost dela človeka vzvišenega nad vse drugo stvarstvo in ga tako približa Bogu, da vzhodni cerkveni očetje radi skupaj s svetim Pavlom poudarjajo, da smo Božjega rodu. Cirilovih pradednih časti ne moremo prav razumeti brez njihove zakoreninjenosti v Svetem pismu, brez njihove usmerjenosti k liturgiji in brez njihovega udejanjanja v askezi (osebna razsežnost) ter oznanjevanja (misijonska razsežnost). Grivec v svojih *Bibličnih zgodbah* (1935, 20) pravi: »Ciril se je naslanjal predvsem na cerkvene očete iz 4. in 5. stoletja, ko je teologija žarela v svitu biblije in liturgije ter se prelivala v življenje in doživetje – in v poezijo.« (Sorč 2003, 172)

Ciril Sorč podrobneje razloži Konstantinovo odkrivanje pradednih časti v Božji besedi in v liturgiji, s katero stopa človek v Božje območje in vrši najvišjo službo bogočastja. »V obhajanju liturgije je po gledanju Vzhoda človek največji. Tukaj že anticipira tiste časti, ki jih bo mogel v polnosti uživati šele v eshatološkem rajju, ko bo opravljal službo liturga.« (2003, 173)

Pradedne časti Cirilu ne pomenijo neke zgolj pretekle in izgubljene stvarnosti, ki jo zaman iščemo in po njej hrepenimo, temveč so tista dobrina, ki je sicer po prvem Adamu izgubljena, po drugem Adamu – Jezusu Kristusu pa ponovno pridobljena in obnovljena. »Če je prvi človek zapravil prvotno milost – čast in dostojanstvo ter padel v suženjstvo greha in za seboj potegnil vse svoje potomce, pa je drugi Adam – Jezus Kristus sestopil v grešni svet, da bi človeka dvignil k prvotnemu dostojanstvu. Tisto podobo, ki jo je Bog vtisnil človeku ob stvarjenju, je obnovil nihče drug kot učlovečeni Bog. To je namreč samo v Božji moči. Reči smemo, da je Ciril imel pred očmi to neizmerno človekovo dostojanstvo Božjega otroka, katerega greh zatemnjuje in nam ga Kristus vrača. Uveljavljati v sebi to dostojanstvo in ga posredovati vsem ljudem, saj ni od njega nihče izvzet, je bila rdeča nit Cirilovega življenja in delovanja.« (Sorč 2003, 174)

3.3 Cirilova filozofija in pradedne časti

Ljubezen do modrosti je kazal Ciril na vsakem koraku svojega življenja. »Neomajna ljubezen do modrosti mu je obenem pomenila tudi strastno ukajeljnost, vročo ljubezen do znanosti, posebej filozofske znanosti, ki

je filozofom starega vela pomenila višek in vsoto vseh znanosti; pa tudi višek duhovne plemenitosti, kreposti in bogoljubnosti.« (Grivec 1963, 21) *Žitja* govorijo o Cirilovi življenjski izbiri ali »zaroki« z Modrostjo: »Ko je bil (Ciril) sedem let star, je mestni upravitelj zbral pred njim vse mestne deklice, da bi si izbral eno. Ciril je izbral Sofijo-Modrost.« (Špidlik 1991, 112; Sorč 2003, 175) Cerkveni očetje, predvsem Gregorij Nacianški in Janez Zlatousti so videli v svetnikih prave filozofe, saj so neminljive dobrine bolj cenili kot minljive. To misel je Grivec pri filozofu Cirilu izrazil s trditvijo: »Svetost je sad prave življenjske modrosti« (1963, 21) in tako na najlepši način opisal filozofijo sv. Cirila.

3.4 Pradedne časti kot temelj Cirilove osebne duhovnosti

Znanost je Ciril razumeval kot filozofijo, filozofijo pa kot prizadevanje za približevanje Bogu in za napredek v bogopodobnosti in v svetosti. To tesno zvezo filozofije s krščansko svetostjo je Ciril izvirno izrazil v besedah, da hoče s filozofijo iskati pradedne časti. Pot do najdenja pradednih časti je videl v znanju, devištvu, askezi in samoti.

Znanje je za Cirila pomenilo predvsem poglobljanje v Božjo besedo in modrost ter v spise cerkvenih očetov. Grivec je v svojih spisih pokazal, da je Teoktist prišel do spoznanja: »Ta mladi filozof ne ljubi tega sveta.« (1963, 18) Znanost je Cirila vodila k Bogu.

Devištvo je bilo drugi »biser«, za katerega se je Ciril odločil že v rani mladosti. Sredi mamljivosti carigrajskega razkošja in cesarskega dvora je junaško vztrajal v nedolžnosti. Mamljive ponudbe lepe in bogate neveste je odklonil in odločno potrdil svojo izključno ljubezen do Modrosti. »Spoznal je, da je Modrost tako vzvišena in zahtevna nevesta, da zahteva celega človeka.« (Sorč 2003, 177)

Ciril je hrepenel po meniškem življenju, žal zaradi svojega poslanstva med Slovani tega ni mogel udejanjiti. Ko je petdeset dni pred svojo smrtjo kot 42-letnik stopil v samostan, se mu je po Grivcu izpolnila »davna želja po meniškem življenju, od katerega ga je zadrževala zavest dolžnosti do države« (1963, 79), še bolj pa seveda dolžnost do oznanjevanja evangelija, kateremu je bil od zunaj in znotraj zavezan.

3.5 Pradedne časti kot izhodišče Cirilovega misijonskega delovanja

Sveta brata sta globoko dojela svojo poklicanost in razumela, da Cerkve ne prihaja k ljudem in narodom zato, da bi jih vključila v določeno

kulturno ali družbeno stvarnost, temveč da jim oznani njihovo resnično dostojanstvo, jim prinese sredstva odrešenja, jih poveže z Bogom in omogoči, da v svojem jeziku slavijo Boga vseh ljudi. Vsak človek je enkrat in vsak narod je posebna Božja lastnina, kar mora Cerkev dosledno upoštevati. Grivec piše: »V luči pradednega človečanskega plemstva je (Ciril) bistro spoznal krivičnost in lažnost preziranja slabotnih ter nesrečnih. Z veliko vnemo je reševal sužnje in ujetnike. K osnovnim človečanskim pravicam je štel predvsem svobodno rabo maternega jezika. Od tod njegova ljubezen do preziranih Slovanov in slovanskega jezika ter prizadevanje, da natančno zadene odtenke in duha slovanskega jezika. Slovanom ustvari kulturo in jih kot enakopravne člane uvrsti v družbo kulturnih narodov.« (1963, 24)

Pradedne časti, ki izražajo globoko vsebino in zajemajo iz korenin krščanskega nauka o človeku in njegovem cilju, ožarjajo vse Cirilovo življenje. Pridobivanje pradednih časti je bilo gonilna sila v pastoralnem in misijonarskem delovanju svetih bratov. To idejo o pradednih časteh, enakosti in bratstvu v Adamu in v Kristusu, krščanski izraz osnovnih človekovih pravic, je Ciril še večkrat in to uspešno branil in oznanjal. Pomislimo na njegov nastop v Benetkah (Grivec 1963, 68-72). »V (Cirilovem) pojmovanju je Kristus skupni cilj, h kateremu so poklicani vsi rodovi. Kristus daje novo plemenitost vsakemu narodu; vsak jezik je enako poklican, da slavi Kristusa in se s tem udeležuje verskega poslanstva, ki mu odvzema pečat barbarstva in ga dviga na višnjo skupne bistveno krščanske omike (civilizacije), kjer razlike in prednosti najdejo način vzajemnega soglasja in dopolnjevanja, ne da bi uničevale in izenačevale.« (56) Cirilovo pojmovanje pradednih časti je odlična podlaga za jezikovno, kulturno, narodno in še mnoge druge edinosti v različnosti (Sorč 2003, 179).

3.6 Pradedne časti in Gregor Nacianški

Grivec na kratko omeni, da se je Ciril izobrazil v vseh tedanjih svetnih, filozofskih in teoloških znanostih, ter nadaljeval študiranje učenih teoloških spisov sv. Gregorja Nacianškega (330-390) in drugih grških cerkvenih očetov. Franc Gnidovec, Grivčev učenec, je v svoji disertaciji *Vpliv sv. Gregorija Nazianškega na sv. Cirila in Metodija ter na njuni Žitji*, (Ljubljana 1942) poskušal odkriti vpliv Gregorja Nacianškega kot teologa, govornika in svetnika na slovanska blagovestnika Cirila in Metoda ter na

njune učence. Nas tukaj predvsem zanima delež Gregorja Nacianškega k Cirilovemu nauku o pradednih časteh.

Ciril Sorč ugotavlja, da moramo Cirilove pradedne časti postaviti na isto raven kot človekovo bogopodobnost in ustvarjalnost po Božji podobi in podobnosti (kat'eikona kai kath'homoiōsin). »Ciril je kot Gregorjev učenec dobro poznal njegov nauk o pravi filozofiji in pradednih časteh ter je bil prežet z njegovim pojmovanjem. Ta nauk pa je ves usmerjen na oblikovanje življenja. Gnidovcu se zdi samo po sebi umevno, da je Ciril kot dober Gregorjev poznavalec in častilec tudi sam na Gregorjev način podal svoje umevanje plemenitosti rodu, časti in bogastva.« (Sorč 2003, 182)

3.7 Sporočilo pradednih časti za današnji čas

Grivec je v uvodu v svojo knjigo *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod* zapisal, da je bila vodilna ideja slovanskih apostolov »človeška enakopravnost vseh narodov«, ki je vsebovana v njihovi izvorni misli o pradednih časteh. Ta misel se v veliki meri navezuje na teologijo Gregorja Nacianškega. Kar je izreden Cirilov prispevek, pa je uveljavljanje te ideje v njunem času, ki je bil čas velikih razhajanj med Vzhodom in Zahodom. Prav v tem času sta Ciril in Metod na preroški način že udejanjala in sočasno nakazala teološko vrednost pradednih časti za prihodnost, tudi za današnji čas. »Tako smemo reči: če je bil Gregor Nacianški učitelj in teolog (ta naslov so mu vsi priznavali) človeškega dostojanstva in enakosti pred Bogom, pa je Ciril uresničevalec te osnovne misli. Velik genij njega in njegovega brata Metoda je gradil mostove tam, kjer se je zdelo, da je to nemogoče. Nauk o pradednih časteh izžareva iz vsega njunega delovanja. Iz vsega srca se moramo zahvaliti Bogu, da je 'prepričal' mladega Konstantina, da teh časti ni iskal nekje v samoti (čeprav bi jih tudi tam našel in ne bi ostale skrite), temveč da jih je iskal in uveljavljal v misijonarskem delovanju med slovanskimi narodi.« (Sorč 2003, 182-183)

Sklep

Franco Grivec je z *Žitji Konstantina in Žitji Metodija*, z življenjepisi sv. Cirila in Metoda in z odkrivanjem pradednih časti v teologiji sv. Cirila in Metoda veliko prispeval k odkrivanju življenja, teologije in misijske dejavnosti slovanskih blagovestnikov.

Štirikrat se je poglobil v prevajanje in komentiranje *Žitja Konstantina in Žitja Metodija*: v slovenščini v letih 1936 in 1951, v latinščini pa 1941 in 1960. Njegovo raziskovanje je temeljilo na primerjavi cerkvenoslovanskih virov, ki jih osvetljujejo tudi latinski in skromnejši grški dokumenti. Grivec se je Žitij loteval kot literat, slavist, filolog, zgodovinar ter teolog, ki je poglobil posebno zanimiva vprašanja Žitij. S sistematičnim poglobljanjem v vrsto vprašanj je pokazal na vodilno idejo Ciril-Methodove teologije, duhovnosti in apostolata. Sad Grivčevega raziskovanja je tudi berilo za bogoslužno branje (brevir) na praznik sv. Cirila in Metoda in navajanje zadnje izdaje njegovih Žitij v okrožnici papeža Janeza Pavla II. *Apostola Slovanov*. S tem, ko je Grivčevo raziskovanje Žitij navzoče v bogoslužnem branju in papeški okrožnici, ostaja njegovo delo navzoče na svetovni ravni.

Uspeh njegovega raziskovanja pa je tudi v tem, da mu je v zadnjem obdobju življenja uspelo napraviti posrečeno sintezo o življenju in delovanju slovanskih blagovestnikov, ki jo predstavlja njegovo delo v nemščini: *Konstantin und Method Lehrer der Slaven* (1960) in v slovenščini *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod* (1963).

Sloves prve avtoritete na področju ciril-metodijskih raziskav je Grivec ohranil v nekatoliških krogih celo v drugi Jugoslaviji. Na zahtevo srbskih slavistov in zgodovinarjev mu je bilo za *Enciklopedijo Jugoslavije* zaupano geslo *Ciril i Metodije*, čeprav mu je uredništvo podtaknilo aktualno-politični komentar (Snoj 2003, 162).

Ob koncu svoje raziskovalne poti je Grivec s Cirilovo sintagmo o pradednih časteh in iskanju bogastva pokazal na izvirni temelj čiste in plemenite človečnosti, človeškega dostojanstva in človekovih pravic, razglašanih šele leta 1948. Grivec je bil zelo navdušen, da je odkril in nakazal pomembnost pradednih časti v teologiji sv. Cirila, in je izjavil: »V duhu njegove vodilne ideje ga je dejansko prevzela globoka zavest o edinstvi vseh ljudi v krščanstvu in v človeštvu, enakopravnosti vseh ljudi in

ljudstev znotraj družine narodov in še posebej v krščanstvu in pred Bogom.« (Grivec 1964, 153; Sorč 2003, 184) Danes pa postaja to vse bolj aktualno zaradi naraščajoče in človeku neprijazne ekonomske globalizacije, ki tako pogosto pozablja na človeka in njegove temeljne pravice.

Po Grivčevi zaslugi je »spomin sv. Cirila in Metoda po svoji vekoviti veličini ravno v našem stoletju zablestel v neskaljenem sijaju.« (Grivec 1963, 238)

Reference

- Benedik, Metod.** 1985. Žitje Konstantina (Cirila) in Žitje Metoda. *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 7. 117–233. Ljubljana: Teološka fakulteta. Inštitut za zgodovino Cerkve.
- Dolinar, France.** 1964. Franc Grivec. *Meddobje* (Buenos Aires) 8:1–22.
- — —. 1990. Franc Grivec. *Slovenska katoliška obzorja*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija.
- Grivec, Franc.** 1910. *Sv. Ciril in Metod apostola cerkvene edinosti*. Ljubljana: Apostolstvo sv. Cirila in Metoda.
- — —. 1911. Ciril in Metod patrona unije. *Voditelj v bogoslovnih vedah*. 14:208–210.
- — —. 1911a. Sv. Ciril in Metod. *Voditelj v bogoslovnih vedah*. 14:279–280.
- — —. 1921. Pravovernost sv. Cirila in Metoda. *Bogoslovni vestnik*. 1:1–43.
- — —. 1927. František Jemelka, prev. *Slovanšti apoštole sv. Cyril a Metodej*. Olomouc: s.n.
- — —. 1927. *Slovanska apostola sv. Ciril in Metod*, Ljubljana: Apostolstvo sv. Cirila in Metoda.
- — —. 1928. Die heiligen Slavenapostel Cyrillus und Methodius. *Acta Academiae Velehradensis* XII., Olmütz – Mainz.
- — —. 1930. Jan Korzonkiewicz, prev. *Sś. Cyryl i Metody apostołowie slowian*. Kraków.

- . 1930. *Sv. Cyril a Metod* (slovaški prevod). Bratislava.
- . 1935. Biblične zgodbe sv. Cirila in Metoda. *Bogoslovni vestnik*. 15:1-32.
- . 1936. *Žitja Konstantina in Metodija*, Celje: Družba sv. Mohorja
- . 1941. Vitae Constantini et Methodii, Versio latina, notis dissertationibusque illustrata. *Acta Academiae Velehradensis*. 1-127; 161-277.
- . 1938. *Slovenski knez Kocelj*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- . 1951. *Žitja Konstantina in Metodija* Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- . 1956. Ćiril i Metodije. V: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* 2. 201-202. Zagreb: Leksikografski zavod.
- in **F. Tomšič**. 1960. *Constantinus et Methodius Thessalonicensis*. (Radovi Staroslavenskog instituta, Knjiga 4) Zagreb: Fontes.
- . 1963. *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod, 863-1963*. Celje: Mohorjeva družba.
- . 1964. *Erlebnisse und Forschungsergebnisse. Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863-1963*. Köln-Graz: Böhlau Verlag.
- . 1984. Franc Husu, prev. *Santi Cirillo e Metodio apostoli degli Slavi e compatrioti d'Europa*. Roma: Accademia Teologica Slovena.
- Janez Pavel II.** 1985. *Okrožnica Apostola Slovanov* (CD 27). Ljubljana: Slovenske rimskokatoliške škofije.
- Jemelka, František.** 1948. Praelatus dr. Franciscus X. Grivec 70 annos natus. *Acta Academiae Velehradensis* 19:165-186.
- Kovačič, Lojze.** 2003. Grivčeva bibliografija. V: Edo Škulj, ur. *Grivčev simpozij v Rimu*, 39-68. Celje: Mohorjeva družba.
- . 2003. Grivčeve raziskave. V: Edo Škulj, ur. *Grivčev simpozij v Rimu*, 27-37. Celje: Mohorjeva družba.
- Pantelić, Marija.** 1963. Život posvećen ćirilmethodskoj problematici.

Slovo (Zagreb) 13:184-193.

Snoj, A. Slavko. 2003. Žitje Konstantina in Žitje Metodija. V: Edo Škulj, ur. *Grivčev simpozij v Rimu*, 153-163. Celje: Mohorjeva.

Sorč, Ciril. 2003. Franc Grivec o pradednih časteh. V: Edo Škulj, ur. *Grivčev simpozij v Rimu*. 165–184. Celje: Mohorjeva.

Špidlík, Tomáš. 1991. Constantino Cirillo e san Gregorio Nazianzeno. V: Radko Perić, ur. *Homo imago et amicus Dei. Miscellanea in honorem Ioannis Golub*. Roma: Pontificium Collegium Croaticum Sancti Hieronimi.